

УДК 330.322

Л.С. Нікіфоряк, асист.
Буковинська державна
фінансова академія

ОСНОВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто основні форми та методи державного регулювання інвестиційної діяльності та основні джерела формування інвестиційних ресурсів регіону. Визначено основні проблеми державної інвестиційної політики у формуванні інвестиційних ресурсів на регіональному рівні. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів для активізації інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиційний процес, інвестиційна діяльність, інвестиційні ресурси, державне регулювання, механізм державного регулювання.

Basic forms methods and instruments of the state regulation of investment process are explored in the article. Found out basic problems and lacks of state investment policy in forming of investment resources at regional level. Grounded necessity of consequent improvement of mechanism of the state regulation.

Key words: investment process, investment activity, investment resources, state adjusting mechanism of the state adjusting.

Вступ. Фінансова нестабільність та кризові явища у світовій та вітчизняній економічній системі обумовлюють необхідність вироблення ефективних механізмів усунення наявних проблем та забезпечення сталого економічного розвитку. Для досягнення зазначених цілей особливе значення має активізація інвестування з перманентним пошуком відповідних фінансових джерел. У цьому контексті актуалізується потреба у дослідженні форм та методів державного регулювання інвестиційної діяльності на регіональному рівні

Постановка завдання. Питання побудови держави з розвинутою конкурентоспроможною соціально орієнтованою економікою пов'язане з підвищенням ефективності державного регулювання інвестиційних процесів у комплексному розвитку її регіонів. Проблематиці державного управління інвестиційної діяльності на регіональному рівні присвячені дослідження багатьох вчених-економістів: О. Бутника, Д. Ванькович, Б. Данілішина, В. Мартиненка, Т. Покотила, М. Бутка, О. Зеленської та ін. Водночас, незважаючи на достатню кількість досліджень окреслених проблем, залишаються недостатньо розробленими багато теоретичних і практичних питань у формуванні механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів, адекватного вимогам побудови конкурентоздатного суспільства.

Результати. Об'єктивна потреба в корегуванні курсу економічних реформ відображена в таких нормативно-правових актах, що визначають стратегічні та поточні напрямки інвестиційної політики держави: постанови Кабінету Міністрів України «Про Концепцію регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки», «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки», «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» та ін. У зазначених документах передбачено підвищення організуючої функції держави у створенні реальних

© Л.С. Нікіфоряк, 2011

Розділ 2. Проблеми економіки АПК, ... шляхи їх вирішення

ринкових стимулів для розвитку виробництва і ліквідації дефіциту товарів та послуг, здійснення підтримки малого та середнього бізнесу, визначені державні принципи та пріоритети інвестиційного розвитку, через які реалізується державна інвестиційна політика.

Виходячи з теорії Дж. Кейса та світового досвіду, для стабільного економічного розвитку інвестиції повинні становити не менше, ніж 25–30 % від ВВП. Для України цей показник протягом 2005 — 2008 рр. значно був вищим — у 2005 р. він становив 30,4 % від ВВП, у 2006 р. — 27,5, у 2007 р. — 32,3, у 2008 р. — 28 % від ВВП, у 2009 р. — 25 % від ВВП [3, с. 6].

Аналізуючи реальний стан інвестиційної діяльності, більшість дослідників акцентують увагу на таких негативних явищах національної економіки [2; с. 75]: економічна модель формування ВВП є екзогеннозалежною, зі значним навантаженням на сировинну складову; частка інноваційних технологій є незначною і не демонструє тенденцію до зростання; основні фонди фактично не оновлюються, а їх вік становить у середньому 21,7 року; незважаючи на відносне зростання мінімальної та середньої заробітної плати, поглиблюється соціальне розшарування суспільства, частка заробітної плати найманих працівників у ВВП є низькою і не відповідає рівню розвинених країн; масштаби прихованого безробіття є неприпустимими (за різними оцінками, поза межами відтворювального сектора економіки працюють 2,5–3 млн працездатних українців).

Таким чином, реалії української економіки засвідчують про неієздатність сформованого механізму державного регулювання інвестиційних процесів, який не став ключовим елементом у раціональному і повному використанні економічного потенціалу країни, поза увагою залишилися регіональні проблеми та наявні проблеми в розміщенні продуктивних сил.

Для з'ясування причин неієздатності даного механізму слід проаналізувати його форми, методи та інструменти, що впливають на функціонування і розвиток регіональних інвестиційних процесів.

Формування джерел інвестиційних ресурсів щодо нарощування інвестиційного потенціалу регіону здійснюється за рахунок внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів. До внутрішніх джерел фінансового забезпечення формування інвестиційних ресурсів регіону слід віднести кошти місцевого бюджету, власні кошти підприємств, кошти одержані від приватизації майна, особисті заощадження громадян, лізинг. До зовнішніх джерел відносяться централізовані державні кошти та іноземні інвестиції.

Згідно з чинним законодавством, механізм державного регулювання інвестиційних процесів ґрунтується на основі одного з головних принципів державної інвестиційної політики — проведення послідовної децентралізації інвестиційного процесу [4, с. 195].

У зв'язку з цим особливого значення набуває, з одного боку, вимога децентралізації бюджетної системи і передачі в розпорядження місцевих і регіональних органів влади достатніх власних фінансових ресурсів для впливу на регіональний інвестиційний процес, з іншого — узгодженість міжбюджетних відносин і створення механізмів пріоритетного розвитку депресивних і проблемних територій.

На жаль, ні перше, ні друге завдання в Україні не реалізоване. Оскільки досі невирішеними залишилися такі питання: відсутність стимулів у регіонів-донорів до нарощування обсягів доходів, а також до переходу з розряду регіонів-реципієнтів у регіони-донори; недостатні повноваження місцевих органів влади щодо внесення змін у чинну податкову систему (зміна ставок податків, надання пільг за місцевими податками тощо); невідповідність обсягів зібраних податків і зборів обсягам видатків із місцевих бюджетів, унаслідок чого окремі розвинені області втрачають стимули до нарощування власного дохідного потенціалу, а ре-

гіони-реципієнти зберігають утриманські настрої; низький рівень прогнозованості при формуванні дохідної частини місцевих бюджетів; подолання заборгованості між бюджетами різних рівнів за взаємними розрахунками та ін. [4, с. 10].

Важливе значення у формуванні та нарощуванні виробничого потенціалу мають кошти підприємств та організацій регіону. Таким дієвим інструментом активізації інвестиційної діяльності підприємств є державна амортизаційна політика, яка має забезпечити надійне внутрішнє джерело фінансування капітальних вкладень. Саме за рахунок амортизації в розвинених країнах формується до 70–80 % інвестицій [3, с. 10]. В Україні цей показник значно менший і знаходиться на рівні 10–15 % (залежно від галузей і виробництв) [1, с. 12]. Це і призводить до обмеженості інвестиційних ресурсів підприємств, організацій, які необхідні для технологічного оновлення виробництва.

Фактично запроваджена амортизаційна модель в Україні формально була запозичена з практики ринкових країн, де певний інвестиційний потенціал розвитку вже напрацьовано, але вона, як справедливо зазначають українські автори [3, с. 9], не враховує специфіки перехідної економіки України, де чисті інвестиції від'ємні, а це не сприяє збільшенню інвестиційних ресурсів за рахунок амортизації, оскільки порядок нарахування та використання амортизаційних коштів підприємств є неефективним. Рекомендована система нарахування амортизації поставила у ще більш складні умови ті підприємства, де процент зносу основних засобів і так був високий.

З нашої точки зору, така діюча амортизаційна політика порушує один з найважливіших принципів регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки, який орієнтує на збільшення частки внутрішніх (власних) коштів суб'єктів господарювання у фінансуванні інвестиційних проектів.

Тому, для підвищення ефективності використання амортизаційних відрахувань, які сприятимуть при формуванні власних інвестиційних ресурсів, необхідно вжити таких заходів: переглянути норми таких відрахувань з огляду на оптимальні терміни використання основних засобів; застосувати ефективні способи стимулювання підприємств щодо оновлення основних засобів за рахунок власних амортизаційних коштів; розширити права підприємств щодо вибору конкретних методів і норм нарахування амортизації.

Процес розробки інвестиційної стратегії є найважливішою складовою частиною загальної системи стратегічного вибору підприємства, основними елементами якого є місія, загальні стратегічні цілі розвитку, система функціональних стратегій в розрізі окремих видів діяльності, способи формування і розподілу ресурсів. Інвестиційна стратегія полягає у формуванні системи довготермінових завдань інвестиційної діяльності підприємства і забезпечені вибору найефективніших шляхів їх досягнення. Активна інвестиційна стратегія, що забезпечує зростання прибутковості до середньогалузевого рівня вкладень, припускає добір і реалізацію різного роду інноваційних проектів, активну поведінку на ринку.

Оптимальна інвестиційна стратегія має відповідати таким критеріям: інвестиційна привабливість запропонованих стратегією регіонів, галузей та ринків; взаємоузгодженість та взаємозв'язок стратегічних цілей, завдань і програм; низька чутливість стратегії до змін у зовнішньому середовищі; прийнятий часовий діапазон реалізації стратегії; відсутність суттєвих перешкод на шляху до реалізації стратегії; прийнятний рівень інвестиційних і фінансових ризиків; адекватне ресурсне та організаційне забезпечення стратегії.

Розробка стратегії покликана забезпечити безперерйну інвестиційну діяльність у передбачених обсягах, найбільш ефективно використання власних і особливо позикових коштів та фінансову стійкість підприємства у довгостроковій перспективі. У сучасних умовах відсутність розробленої інвестиційної стратегії, адаптованої до можливих змін факторів зовнішнього інвестиційного середовища, може привести до того, що інвес-

тиційні рішення окремих структурних підрозділів підприємства носитимуть різноспрямований характер, приводитимуть до виникнення суперечностей і зниження ефективності інвестиційної діяльності в цілому. В умовах обмеженості ресурсів посилюється необхідність стратегічного управління інвестиційною діяльністю на основі наукової методології передбачення її напрямів і форм, адаптації до загальних цілей розвитку підприємства і умов зовнішнього динамічного інвестиційного середовища.

Одним із важливих інструментів непрямого впливу держави на забезпечення потреб розширеного відтворення достатніми грошовими ресурсами є формування ефективної банківської системи, яка в умовах ринку концентрує грошові ресурси і спрямовує їх у виробництво. За даними НБУ, частка власного капіталу вітчизняних банків у ВВП на кінець 2007 р. становила лише 7,9 %, тоді як у країнах Центральної та Східної Європи — понад 40,0 %. Навіть незважаючи на те, що капіталізація банківської системи України стрімко збільшується: якщо на початок 2003 р. балансовий капітал вітчизняних банків становив всього 10,0 млн грн, а на початок 2008 р. — 43,4 млрд грн, усе ж банківська система України поки що не готова в достатньому обсязі кредитувати реальний сектор економіки, зокрема, переоснащення промислових підприємств.

Результати досліджень науковців [1; 2; 6] засвідчують, що більшість наданих кредитів використовується не на фінансування інвестиційних та інноваційних проектів, а на забезпечення «споживчих» витрат (погашення боргів, оплату енергоносіїв, виплату зарплати тощо).

Акцентуючи увагу на такому фінансовому ресурсі регіону, як заощадження фізичних осіб, відмітимо, що на руках у населення України, за даними експертних оцінок, знаходиться близько 15 млрд дол. США [1, с. 12], що пов'язано з низьким рівнем довіри населення до банківських структур через можливість їх банкрутства чи реорганізації, низькі ставки за депозитами, відсутність реального страхового фонду депозитів фізичних осіб. Подолання цієї недовіри потребує від Національного банку України послідовних і зважених заходів у вирішенні зазначених питань. Поряд із традиційними банківськими технологіями-кредитами, за допомогою яких здійснюється фінансування інвестиційних проектів підприємств, особливої ваги набуває пошук і використання нових методів та інструментів фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності — франчайзинг, лізинг, факторинг, форфейтинг. Сьогодні держава повинна виступити активним учасником стимулювання і регулювання розвитку небанківських фінансово-кредитних інститутів (фондових бірж, страхових і лізингових компаній, інвестиційних банків, венчурних фондів та інших інвестиційних інститутів), що є передумовою активізації інвестиційних процесів для досягнення довгострокових цілей державної економічної політики [7, с. 186–187]. На думку вітчизняних і зарубіжних аналітиків, одним із найбільш суттєвих засобів активізації інвестиційної діяльності в Україні є залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Основними чинниками, які стримують надходження ПІІ до України, є такі: високий рівень фінансових і політичних ризиків в Україні, високий рівень інфляції, нестабільне і недосконале законодавство (за роки незалежності законодавство, що регулює іноземне інвестування, змінювалося близько 10 разів), відсутність достовірної інформації про фінансово-економічний стан об'єктів інвестування, нерозвиненість фондового ринку, відсутність державних гарантій захисту іноземного інвестора, відсутність законодавчо затверджених методик з оцінки інвестиційних проектів. Але, водночас в Україні існують чинники, які приваблюють іноземних інвесторів: місткий ринок, низька вартість робочої сили, вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови тощо.

Інвестиційна політика держави потребує публічної підтримки з боку інвесторів, а необхідність прискорення очікуваних змін у сфері регуляторного законо-

Розділ 2. Проблеми економіки АПК, ... шляхи їх вирішення

давства вимагає, щоб інвестори займали активну позицію, пропонуючи Кабінету Міністрів України професійно підготовлені, у співпраці з центральними органами виконавчої влади, проекти актів законодавства, що містять чіткі і вважені механізми розв'язання конкретних проблем в інвестиційній сфері.

Дієвим механізмом у налагодженні активного діалогу з підприємцями, представниками вітчизняних та іноземних інвесторів є Рада інвесторів при Кабінеті Міністрів України.

Проблеми, які на даний час найбільш негативно впливають на інвестиційні процеси в Україні та потребують першочергового розв'язання, сконцентровані у сфері діяльності: судової гілки влади; корпоративного управління; земельних відносин; функціонування аграрного ринку; фондового ринку; банківської системи; сфери технічного регулювання; податкової системи, зокрема адміністрування податків, валютного регулювання, звітності і контролю у цій сфері. Рішенням Ради інвесторів при Кабінеті Міністрів України утворено 13 робочих груп Ради інвесторів при відповідних ЦОВВ.

Рада інвесторів активно долучилась до діяльності Мінекономіки та інших органів центральної виконавчої влади з метою поліпшення місця України у щорічному рейтинговому дослідженні Міжнародної фінансової корпорації, група Світового банку (далі — МФК) «Ведення бізнесу». Рейтинг «Ведення бізнесу» є інтегральним показником, що складається із 10 індикаторів, які впливають на його формування.

Таблиця 1. Рейтинг ведення бізнесу в Україні

№ п/п	Показник	Ведення бізнесу 2010, рейтинг України	Ведення бізнесу 2009, рейтинг України	Зміна рейтингу
Ведення бізнесу		142	146	+4
1.	Започаткування бізнесу	142	146	+4
2.	Дозвільна система у будівництві	134	126	-8
3.	Найм робочої сили	181	181	0
4.	Реєстрація власності	83	90	+7
5.	Доступ до кредитів	141	144	+3
6.	Захист прав інвесторів	30	27	-3
7.	Система оподаткування	109	143	+34
8.	Міжнародна торгівля	181	182	+1
9.	Забезпечення виконання контрактів	139	139	0
10.	Ліквідація підприємств	43	46	+3

В результаті системної роботи з опрацювання методичних матеріалів МФК робочими групами Ради інвесторів були виокремлено проекти нормативно-правових актів, прийняття яких сприятиме покращенню місця України у рейтинговому дослідженні МФК. Серед них проекти Законів України вже зареєстровані у Верховній Раді України, проекти Законів та підзаконних актів, які знаходяться на опрацюванні в центральних органах виконавчої влади та спрямовані на:

- 1) стимулювання розвитку підприємництва в Україні як важливого фактора соціальної та економічної стабільності держави в умовах фінансово-економічної кризи;
- 2) удосконалення державної регуляторної політики, державної реєстрації, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності;
- 3) зниження податкового тиску на економіку та забезпечення його рівномірності.

Доказом позитивної тенденції у цьому напрямі стало оприлюднення 09.09.2009 Міжнародною фінансовою корпорацією результатів проведеного рейтингового дослідження «Ведення бізнесу — 2010», у якому серед 183 країн, що досліджува-

Розділ 2. Проблеми економіки АПК, ... шляхи їх вирішення

лися, Україна посіла 142 місце, покращивши минулорічний результат на чотири позиції [1, с. 10-13].

В умовах високої та жорсткої конкуренції на світовому ринку капіталів необхідне подальше вдосконалення законодавства в таких його аспектах: гарантія прав власності іноземців, чітке визначення прав оренди землі й гарантії на земельні ділянки під будовами та підприємствами, придбаними іноземними інвесторами, вдосконалення методів оцінки вартості майна, конкретизація норм і пілг, які надаються іноземним інвесторам.

Запровадження таких додаткових економічних та адміністративних інструментів механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів змогли б істотно вплинути на технологічний розвиток регіонів країни. Раціональне використання іноземних інвестицій також потребує розробки відповідних регіональних програм, які б відповідали довгостроковим національним інтересам України і не суперечили пріоритетності розвитку національного капіталу.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що законодавчо запровадженні різнобічні форми, методи та інструменти державного регулювання інвестиційних процесів недостатньо впливають на формування і розвиток інвестиційного потенціалу регіонів.

Методи та інструменти державного регулювання інвестиційної діяльності мають бути більш гнучкими та адаптованими до соціально-економічного розвитку регіонів країни. Між усіма методами й інструментами механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів простежується взаємозалежність і взаємозумовленість можливостей щодо їх застосування. Тому лише в комплексі вони можуть створювати ефективну систему фінансового забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. У цьому контексті розв'язання окреслених проблем надасть змогу підвищити ефективність і дієвість даного механізму, а також забезпечить створення привабливого інвестиційного клімату держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бутник О.О.* Розвиток регіональної фінансово-інвестиційної політики / О. О. Бутник // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 3. — С. 10–13.
2. *Ванькович Д.В.* Аналіз фінансових джерел формування інвестиційних ресурсів в Україні / Д. В. Ванькович, Н. Б. Демчишак // Фінанси України. — 2007. — № 7. — С. 72–84.
3. *Данілішин Б.М.* Відновлення виробництва в промисловості триває / Б. М. Данілішин // Урядовий кур'єр. — 2009. — №218. — С.6-10.
4. *Данілішин Б.М.* Інвестиційна політика в Україні: [монографія] / Б. М. Данілішин, М. Х. Корецький, О. І. Дацій. — Донецьк: «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 292 с.
5. *Мартиненко В.Ф.* Державне управління інвестиційним процесом в Україні: [монографія] / В. Ф. Мартиненко. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 296 с.
6. *Покотило Т. В.* Формування і використання заощаджень населення як джерела інвестиційного ресурсу регіону / Т. В. Покотило // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. — Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. — № 2 (34). — С. 178–187.
7. *Регіональне управління: інноваційний підхід: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М. П. Бутко, О. О. Зеленська, С. М. Зеленський та ін.; за заг. ред. д.е.н., проф. М. П. Бутка. — К.: Знання України, 2006. — 560 с.*

Надійшла до редколегії 27.11.2010 р.